

**O'ZBEKISTON VA OZARBAYJON HAMKORLIGI TARIXINING
MANBALARI VA TARIXSHUNOSLIGI****Islomov Abdulaziz Latif o'g'li¹**¹ Qo'qon davlat pedagogika instituti

1-bosqich magistranti Tel: 916888834

abdulazizislomov742@gmail.com**MAQOLA
MA'LUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 11.10.2024**Revised: 12.10.2024**Accepted: 13.10.2024***KALIT SO'ZLAR:***O'zbekiston,
Ozarbayjon, Buyuk ipak
yo'li, Kavkaz, Markaziy
Osiyo, Armaniston,
Mustaqil davlatlar
hamdo'stligi, Oltin
O'rda, Haydar Aliyev**O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi hamkorlikning ildizlari qadimiy davrlardan boshlanib, Buyuk Ipak yo'li orqali savdo va madaniy almashinuvlar bilan bog'langan. XX asrda bu munosabatlar Sovet Ittifoqi tarkibida rivojlangan bo'lsa, 1991-yilda har ikki davlat mustaqillikka erishgach, yangi bosqichga ko'tarildi. Ushbu tarixni o'rganish manbalari qadimgi yozma asarlar, Sovet davri hujjatlari va mustaqillik yillaridagi diplomatik kelishuvlar hamda zamonaviy ilmiy tadqiqotlardan iborat. Tarixshunoslikda sovet davrida xalqaro munosabatlar do'stona qardoshlik nuqtai nazaridan o'rganilgan bo'lsa, hozirgi zamonaviy tadqiqotlar ikki davlat o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarni keng qamrab olgan holda tahlil qilinmoqda.*

KIRISH. O'zbekiston va Ozarbayjon xalqlari o'rtasidagi tarixiy, madaniy va iqtisodiy aloqalar qadimdan boshlangan bo'lib, bu aloqalar ikki xalqning madaniy va siyosiy taraqqiyotida katta ahamiyat kasb etgan. Ushbu maqola O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi hamkorlik tarixining asosiy manbalarini tahlil qiladi hamda tarixshunoslikdagi yondashuvlar va izlanishlar haqida ma'lumot beradi. Shuningdek, XX-XXI asrlarda bu hamkorlikning yangi bosqichlari haqida ham so'z yuritiladi.

O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi aloqalar tarixi qadim zamonlarga, ayniqsa, Buyuk ipak yo'li davriga borib taqaladi. Bu yo'l orqali nafaqat savdo-sotiq, balki madaniy va ilmiy almashinuvlar ham rivojlangan.

Asosiy qism. O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi aloqalar tarixi qadim zamonlarga, ayniqsa, Buyuk ipak yo'li davriga borib taqaladi. Bu yo'l orqali nafaqat savdo-sotiq, balki madaniy va ilmiy almashinuvlar ham rivojlangan. Asosiy yozma manbalar:

1. Geografik va tarixiy asarlar – Masalan, X asr arab geografi Istahriy va Ibn Hawqal asarlari ikki mamlakat hududlari o'rtasidagi savdo aloqalari haqida muhim ma'lumotlar beradi. Bu asarlar qadimiy O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi aloqalarning rivojini ko'rsatadi.

2. Shajaralar va diplomatik hujjatlar – Oltin O'rda va boshqa tarixiy davlatlar davriga oid shajaralar va diplomatik yozishmalar Ozarbayjon va O'zbekiston o'rtasidagi siyosiy aloqalarni o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

3. Maktublar va davlat arxivlari – O'zbekiston va Ozarbayjonning Sovet davridagi davlat arxivlari ikki davlatning XX asr mobaynidagi iqtisodiy va madaniy aloqalarini chuqur o'rganish uchun muhim manbalar bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Toshkent va Boku shaharlaridagi davlat arxivlari va xalqaro tashkilotlar bilan olib borilgan yozishmalar.¹⁰⁶

Markaziy Osiyo va Kavkazda strategik jihatdan qulay o'rin egallagan O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasida Buyuk Ipak yo'lidan boshlangan boy tarixiy meros va madaniy qarindoshlik mavjud. Geografik jihatdan bir-biridan farqli bo'lsa-da, ularning taqdirlari ko'pincha Sovet Ittifoqi davridagi tajribalari va mustaqillik sari qilgan keyingi sayohatlari orqali o'zaro bog'langan. Ularning ikki tomonlama munosabatlarining tabiati hamkorlik davrlari, ba'zida esa keskinlashuv jarayonlari bilan ajralib turdi va vaqt o'tishi bilan rivojlanib bordi. Tarixiy kontekstni tushunish ularning munosabatlarining hozirgi holatini va uning kelajak uchun salohiyatini baholash uchun juda muhimdir.

Ikki o'lka o'rtasidagi munosabatlarning tarixi asrlarga borib taqaladi. O'zbek va Ozarbayjon xalqlarini yaqin milliy urf-odat va an'analar, umumiy til guruhi, madaniyat va din birlashtirib turadi. Uzoq yillar davomida har ikki davlat SSSR ittifoqdosh respublikalari edi. O'tgan asrning 30-yillarida ommaviy qatag'onlar davrida o'n minglab ozarbayjonlar o'zbek zaminidan panohtopdilar. Bugungi kunda O'zbekistonda 40 mingdan ortiq Ozarbayjonliklar hayotning ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa sohalarida faol ishtirok etmoqda. Ozarbayjonlar 1966 yil apreldagi halokatli zilziladan keyin Toshkentni qayta qurishda faol ishtirok etdilar. Ikki tomonlama siyosiy munosabatlar-Ozarbayjon va O'zbekiston o'rtasida diplomatiya munosabatlari 1995-yil 2-oktabrda o'rnatilgan. 1996-yil o'rtalarida Ozarbayjon Respublikasining O'zbekiston Respublikasidagi elchixonasi, 1998-yil may oyida esa

¹⁰⁶ O'zbekiston-Ozarbayjon munosabatlari: tarixiy istiqbol", F. K. Ismoilov, Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnali (2018)

O'zbekiston Respublikaning Ozarbayjon Respublikasidagi elchixonasi o'z faoliyatini boshladi. Ikki tomonlama munosabatlarni rivojlantirishda, ayniqsa, davlat rahbarlarining tashriflari muhim ahamiyatga ega. Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 1996 yil 26-27 may kunlari Ozarbayjonga qilgan birinchi rasmiy tashrifini alohida ta'kidlash lozim. O'zaro hamfikrlik va do'stlik muhitida o'tgan tashrif chog'ida ikki mamlakat o'rtasida 19 ta bitimdan iborat maxsus hujjatlar to'plami, jumladan, "Ozarbayjon Respublikasi va O'zbekiston Respublikasi o'rtasidagi Do'stlik va hamkorlik shartnomasi" imzolandi. Tashrif davomida O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov Boku Davlat Universitetidan faxriy doktori diplomi bilan taqdirlandi.

1996-yil 21-22-oktabr kunlari Ozarbayjon Prezidenti Haydar Aliyev Turkiy tilli davlatlar rahbarlarining IV forumida va atoqli davlat arbobi Amir Temur tavalludining 660 yilligiga bag'ishlangan yubiley marsimida ishtirok etish uchun Toshkentga tashrif buyurdi. Tashrif chog'ida Haydar Aliyev davlat rahbarlari forumida so'zga chiqdi. Turkiyzabon davlatlar rahbarlarining muntazam uchrashuvlari bu davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, madaniy-ma'naviy aloqalarni kengaytirish, ularning mustaqilligini mustahkamlashga xizmat qilishini ta'kidladi.¹⁰⁷

Bundan ko'rinib turibdiki, munosabatlar juda uzoq tarixga borib taqalgan.

Postsovet davri: muammolar va imkoniyatlar. Sovet Ittifoqi parchalanganidan so'ng O'zbekiston ham, Ozarbayjon ham mustaqil traektoriyaga kirishdi. Ularning davlat qurish yo'lidagi yo'llari turlicha bo'lsa-da, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) doirasida yaqin hamkorlikni rivojlantirishga intildi. Bu dastlabki davr diplomatik munosabatlarning o'rnatilishi, savdo-iqtisodiy hamkorlik to'g'risidagi bitimlar, madaniy almashinuv dasturlari bilan xarakterlanadi. Geosiyosiy mulohazalar va mintaqaviy keskinliklar. O'zbekiston va Ozarbayjon munosabatlariga geosiyosiy omillar sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ularning Rossiya, Turkiya va Eronga yaqinligi ularning tashqi siyosatidagi ustuvorliklarini belgilab berdi, bu esa ko'pincha mintaqaviy xavfsizlik va energetika sohasidagi hamkorlik bo'yicha turli qarashlarga olib keldi. Armaniston va Ozarbayjon o'rtasida Tog'li Qorabog'da davom etayotgan mojaro va O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi mintaqaviy barqarorlikdan xavotirlanishi ularning munosabatlarini yanada murakkablashtirdi.

O'zaro madaniy va iqtisodiy hamkorlik Sovet Ittifoqi davrida O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalar yanada mustahkamlangan.[12,80]

¹⁰⁷ Oltin O'rda davri diplomatik hujjatlari", ilmiy tadqiqotlar to'plami. Toshkent 2020 yil. 20 bet.

Bu davrda: Fan va madaniyat – Ikki respublika olimlari va san'atkorlari o'rtasida madaniy almashinuv keng yo'lga qo'yilgan. O'zbek va ozarbayjon adiblari, olimlari o'rtasidagi ilmiy konferensiyalar, musiqiy festival va anjumanlar bu ikki xalqning madaniy bog'liqligini yanada kuchaytirgan.

2. Iqtisodiy hamkorlik – Sovet davrida har ikkala mamlakatning iqtisodiy sohalari integratsiyalashgan bo'lib, sanoat va qishloq xo'jaligida hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Toshkent va Boku shaharlaridagi texnologik almashinuvlar bu jarayonning muhim qismi bo'lgan.

1991 yilda ikkala davlat mustaqillikka erishgandan so'ng, ularning o'zaro munosabatlari yangi bosqichga ko'tarildi. O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar kengayib, ikki davlat o'rtasidagi strategik hamkorlik rivojlana boshladi. Eng muhim voqealar:

1. Diplomatiq aloqalar – 1992 yilda O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasida diplomatiq aloqalar o'rnatildi. Shu davrdan boshlab, ikki mamlakat rasmiy delegatsiyalari o'rtasida muntazam ravishda oliy darajadagi uchrashuvlar o'tkazilib kelinmoqda.

2. Siyosiy hamkorlik – Ikkala davlat o'rtasidagi siyosiy munosabatlar doirasida ko'plab kelishuvlar imzolangan, jumladan, iqtisodiy hamkorlik va energetika sohasida o'zaro yordamni ko'zda tutuvchi bitimlar mavjud.

3. Energetika va savdo – Ozarbayjonning neft va gaz resurslari O'zbekiston uchun katta ahamiyat kasb etib, ikki davlat o'rtasidagi savdo hajmi yildan-yilga oshib bormoqda. Shuningdek, energetika sohasidagi hamkorlik strategik ahamiyatga ega.

O'zbekiston va Ozarbayjon hamkorligi tarixini o'rganishda turli yondashuvlar qo'llaniladi:

1. Manbashunoslik va hujjatli tadqiqotlar – Ikkala davlat tarixchilari davlat arxivlarida saqlanayotgan hujjatlar asosida tadqiqotlar olib borishadi. Bunda davlat rahbarlarining rasmiy uchrashuvlari va imzolangan bitimlar tahlil qilinadi.

2. Madaniy aloqalar tarixi – O'zbek va ozarbayjon madaniy aloqalarini o'rganishda teatr va musiqa jamoalarining o'zaro aloqalari, musiqiy va adabiy anjumanlar, badiiy asarlarning tarjima va chop etilishi muhim o'rin tutadi.

3. Iqtisodiy hamkorlikni tahlil qilish – O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni o'rganishda iqtisodchilarning savdo va sanoat ko'rsatkichlari tahlili orqali olib borilgan tadqiqotlari katta ahamiyatga ega.

Xulosa. O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi tarixiy hamkorlik qator asrlarga borib taqaladi va hozirgi kunda yanada mustahkamlanib bormoqda. Ushbu tarixiy va madaniy aloqalar ikki davlat o'rtasidagi do'stlik va strategik sheriklikni mustahkamlashda muhim rol

o'ynagan. Manbalar va tarixshunoslik tadqiqotlari orqali bu hamkorlik yanada chuqur o'rganilmoqda va bu jarayon kelajakda ham davom etadi. Shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi tarixiy va zamonaviy munosabatlar umumiy meros, geosiyosiy manfaatlar va iqtisodiy imkoniyatlarning murakkab o'zaro ta'siri bilan ajralib turadi. Qiyinchiliklar saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, ikki davlat to'siqlarni yengib o'tish va yanada mustahkam va o'zaro manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yishga tayyorligini namoyish etdi. Ularning kelajakdagi munosabatlari, ehtimol, iqtisodiy rivojlanish va madaniy almashinuv uchun umumiy salohiyatdan foydalangan holda mintaqaviy murakkabliklarni boshqarish qobiliyatiga qarab shakllantirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'zbekiston-Ozarbayjon munosabatlari: tarixiy istiqbol", F. K. Ismoilov, Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnali (2018).
2. "Kavkaz va Markaziy Osiyo: qiyosiy nuqtai nazar", Aleksandr Mikaberidze, Routledge (2015).
3. Istahriy, "Kitab al-Masalik wa al-Mamalik", X asr geografik asari.
4. O'zbekiston Milliy Arxivi materiallari.
5. Ozarbayjon davlat arxivlari hujjatlari.
6. "Oltin O'rda davri diplomatik hujjatlari", ilmiy tadqiqotlar to'plami. Toshkent 2020 yil. 80 bet. [12,80].
7. O'zbekiston va Ozarbayjon o'rtasidagi zamonaviy iqtisodiy va siyosiy kelishuvlar.
8. Abdumajitovna, V. N. (2023). RUSSIAN COLONIAL POLICY IN TURKESTAN-ESTABLISHMENT OF A CENTRALIZED ADMINISTRATIVE SYSTEM. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(01), 54-57.
9. Валиева, Н. А. (2023). 1917 ЙИЛ ФЕВРАЛЬ-ОКТЯБРЬ ОРАЛИФИДА ТУРКИСТОН. GOLDEN BRAIN, 1(30), 208-214.
10. Юлдашева, Н. С., Юсупова, Л. А., Исмаилов, Б. М., Валиева, Ш. Ш. К., & Нурманов, С. Э. (2023). СИНТЕЗ 2, 5-ДИФЕНИЛГЕКСИН-3-ДИОЛА-2, 5 НА ОСНОВЕ АЦЕТИЛЕНА И АЦЕТОФЕНОНА. Universum: технические науки, (3-4 (108)), 21-26.